

HET WOORD VAN DE WEEK

19e jaargang nr. 3

16 januari 1966

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 5,50 per jaar
buitenland f 7,— per jaar
voor België f 6,—
losse nummers f 0,30
verschijnt wekelijks

Wat heb ik er aan?

Wat heb ik eraan is een graag gebruikte uitdrukking om na te gaan in hoeverre er voordeel in een zaak steekt. Meestal denken we dan aan geldelijk voordeel.

Als in de rubriek geestelijk leven de vraag „Wat heb ik eraan” gesteld wordt, is dat om te onderzoeken of men aan de gedachten, die tezamen een levensbeschouwing maken wat kan hebben.

Merkwaardigerwijs hebben de mensen naast de behoefte aan een redelijk bestaan met de daaraan verbonden zorgen om goederen en geld, ook de behoefte om te peinzen over hun leven. En dat is al sinds mensenheugenis, vanaf het moment dat de mens zich van zijn eigen schaduw bewust werd. Natuurlijk zijn er mensen die zeggen deze behoefte niet te kennen en dat al het gepraat hierover verbeuzelen van tijd is.

Inderdaad is het woordenspel, dat nu eenmaal onvermijdelijk verbonden is met het uitwisselen van gedachten, op de keeper beschouwd niet altijd even indrukwekkend en ter zake doende. Bovendien zijn woorden onderhevig aan slijtage en gewenning. Hoort men een uitdrukking voor het eerst, dan is het vreemd en onwennig, dus heeft men er een zekere weerstand tegen. Hoort men het vaak, te vaak, dan gaat het vervelen, het holt uit en kan zelfs bespottelijk worden. De cabaretiers weten dit goed te demonstren, denkt u maar eens aan het woord „bepaaldelijk” of aan een uitdrukking als „zeg maar ja tegen het leven”.

Het is dus een hachelijke zaak om in bekende nog niet versleten woorden iets te vertellen van wat je beweegt. Als ik dat dan toch wil proberen, is dat omdat een schamper „wat heb ik eraan” met betrekking tot levensvragen mij wel begrijpelijk, maar niet juist voorkomt. Het kan namelijk een uiting van onverschilligheid zijn. Deze onverschilligheid is gevaarlijk. Het verslapt de oplettendheid die in ons samenleven noodzakelijk is om tot een evenwichtig geheel te komen.

De grote verscheidenheid in strevingen en wensen van mensen legt een spanning in onze samenleving, die tevens de oorzaak van onze eigen spankracht is. In tijden van grote ellende en troosteloosheid blijkt vaak een fierheid de kop

op te steken die spot met dat noodlot. Wanneer alles voorspoedig gaat, ontstaat er gemakkelijk een gezapigheid waardoor men wel eens ongemerkt in een situatie kan komen die men nu juist niet gewenst heeft.

Door steeds weer zijn uitgangspunten te toetsen en zich hierop dan ook te richten, kan men in tijden van voorspoed zichzelf dwingen wakker te blijven en krachten te verzamelen voor tijden van tegenspoed. Dit vereist een uitzicht op ons bestaan.

Het zal u zeker niet ontgaan zijn dat in de loop der tijden veel over dit uitzicht is gesproken en naar mijn gevoel kwam dit steeds weer neer op het antwoord dat men geeft op de drie grote levensvragen. Dat zijn de vragen naar de oorsprong van ons bestaan, de zin die men in het leven kan ontdekken en het doel dat wij nastreven. In de loop der tijd zijn hier verschillende antwoorden op gegeven. Maar ondanks deze antwoorden houden we niet op om steeds weer opnieuw ons deze vragen te stellen en, in het licht van wat voor ons bekende zaken zijn, een antwoord te zoeken. Wij stellen ons deze vragen omdat we nieuwsgierig zijn naar wat er achter de ons bekende en vertrouwde wereld steekt. Het verhelderende onderzoek van de wetenschap heeft vele fabelen als een zeepbel uiteen doen spatten, toch blijven er terreinen waar ook de wetenschap geen duidelijk antwoord geeft, althans op dit moment. De onzekerheid over het antwoord op de drie grote levensvragen heeft de mens ertoe gebracht, daar waar zeker weten ophoudt, vertrouwen te stellen. De gelovige mens zoekt dit vertrouwen in zijn God. Maar er zijn steeds meer mensen waarvoor dit geen bevredigende oplossing is. Zij zijn dan ook geneigd dat vertrouwen te zoeken in zichzelf. Dat klinkt misschien aanmatigend, maar het is in feite een hele opgave, waarvoor vaak een mensenleefijd te kort is om tot een acceptabel geheel te komen. Om u een idee te geven wat ik met dat zelfvertrouwen bedoel, zou ik het willen vergelijken met een vak.

Wanneer men een vak, een deel van het levensterrein beheerst, dan geeft dat zelfvertrouwen. Zelfvertrouwen is zowel een verstandelijk weten het terrein te kennen als ook een gevoels-

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 16 januari 1966

evaring die het beste misschien is te omschrijven met het gevoel dat men heeft wanneer men een lastig karwei bevredigend heeft opgelost. Het opbouwen van het zelfvertrouwen zal hand in hand gaan met het opbouwen van een inzicht. Het komt in grote mate overeen met het leren van vaardigheden en het vergaren van kennis en het verwerken van deze tot een geheel.

Een kijk op ons leven bouwen we in de eerste plaats op naar aanleiding van onze eigen ervaring, maar we kunnen het ook overgedragen krijgen van anderen. Wij waarschuwen kleine kinderen voor het aanraken van de warme kachel. Maar het blijkt vaak dat de ervaring van het aanraken van de warme kachel een veel doelmatiger manier is om de betekenis ervan te leren. Er zijn echter situaties die zo gevaarlijk zijn, dat we het ons niet kunnen veroorloven om ervaring er in op te doen. Oorlog en het tegenwoordige verkeer zijn hier voorbeelden van. Bovendien ontbreekt ons de tijd en de mogelijkheden om alles zelf te verkennen. Wij stellen dan vertrouwen in de ervaring van anderen. Natuurlijk proberen we daarbij te zoeken naar de voor ons meest gezaghebbende bron. Dat is een bron die het beste aansluit bij wat wij zelf al ervaren hebben.

Zo kan het leed dat anderen overkwam, bijvoorbeeld door onwetendheid, voor ons een waarschuwing zijn, hun vreugden kunnen ons een aanwijzing vormen. De fouten van anderen zullen we trachten te voorkomen, anderen zullen weer op hun beurt van onze fouten leren. Het zal duidelijk zijn dat dit onmogelijk is wanneer we geen contact hebben met medemensen. Hoe zouden we iets van het effect van ons eigen optreden kunnen merken, als niet bij anderen de uitwerking was te zien. Het zich bewegen tussen de mensen zorgt voor de nodige correcties op ons gedrag, het levert ons ook herkenningspunten op.

Ongeveer op dezelfde manier als het besturen van een fiets. We zullen steeds om ons heen kijken om te zien of we ook werkelijk in de richting gaan van ons doel en zondig wat bijsturen. Ook hier zal het oversteken van een kruising zorgvuldig moeten gebeuren.

De medemens is niet alleen nuttig voor ons, zoals wij op onze beurt nuttig voor hem zijn, wij zijn er nauw mee verbonden. Wij allen tezamen zijn net zo'n grote krioelende massa als de sterren en planeten van de Melkweg. Van veraf één grote wolk, dichtbij ieder cirkelend in zijn eigen baan, een baan die in nauw verband staat met de baan van de directe bureu. De mens onderscheidt zich hier ook weer van, doordat hij door eigen activiteit kan overgaan naar een andere baan.

Deze menselijke verbondenheid is een gegeven, of men het prettig vindt of niet. Prettig is het wanneer er sprake is van werkelijke belangstelling en zorg voor elkaar, we voelen ons hulpeloos wanneer het ontaardt in geniepige plagerijen of in uitbuiting.

Is het streven naar zelfbewustzijn nu niet arrogant? Kan men vragen. Dit is gemakkelijk het geval wanneer men zich afsluit voor anderen dan de gewenste ervaringen. Maar een open contact met andere oplossingen en gezichtspunten kan, wanneer men de bereidheid heeft zich te laten overtuigen, een beter inzicht in eigen visie, mogelijkheden en beperkingen tot stand brengen. In dat geval is het niet arrogant maar realistisch, van werkelijkheidszin getuigend. Het is mogelijk zich door de eigen beperkingen te laten ontmoedigen, zodanig dat er een onwaardige nederigheid ontstaat. Gauw wordt het leven dan een berg waar men zo tegen opziet,

dat men maar liever aan de voet blijft zitten en het uitzicht op de top voor ongezien laat. Dat is natuurlijk ook weer niet de bedoeling. Zonder verder iets te doen met de gegevens die we al levende verzamelen, zullen ze ons een warhoofd bezorgen. Door te ordenen, wordt het mogelijk er een nuttig gebruik van te maken. Dit brengt de keuze met zich mee. Besloten moet worden wat van belang is en wat niet. Het is met dat kiezen eigenlijk een vreemde zaak.

Men verzucht wel eens dat, wanneer men alles van te voren geweten had, men vele zaken nooit gekozen zou hebben. Deze verzuchting is begrijpelijk, omdat iedere keuze bepaalde wegen verder afsluit en nieuwe ontdekkingen veroorzaakt. Natuurlijk net zo goed nare als prettige ontdekkingen. Al kiezende kan ons doel nader omschreven raken en komt het volgende traject van onze levensweg wat duidelijker in zicht. Kiezen is een strijd tussen hoop, soms zelfs van illusies, met de werkelijkheid van het dagelijks leven. Hoe groter de omvang is van het materiaal waaruit men kan kiezen des te verantwoordelijker kan de keus zijn. Maar men komt bij een grote omvang ook minder snel tot een keus. Ieder zal zich daar in een leefbaar evenwicht moeten vinden.

Wanneer we op een doelmatige en betrouwbare manier de gegevens voor onze keuze bij elkaar kunnen krijgen, dan zal dat kiezen lichter vallen. Daarvoor is een goed ontwikkeld waarne-

HUMANISME

EN SEXUALITEIT onder

redactie van dr. J. P. van Praag

f10.95

HUMANISTISCH

VORMINGSONDERWIJS

f10.50

DIT WORDT GEDAAN

f10.50

MODERN HUMANISME

door Dr. J. P. van Praag

f11.75

HUMANISTEN OVER

OORLOG EN VREDE

f11.65

Te bestellen door storting of overschrijving op girorekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

mingsvermogen een groot voordeel. Ik heb bijvoorbeeld altijd een grote bewondering voor bepaalde natuurliefhebbers, die al wandelende, veel meer zien van wat er langs ons pad gebeurt, dan ik. Zij hebben zich geoefend om juist op dit terrein zeer opmerkzaam te zijn. Het is in het dagelijks leven niet anders. Het komt er op aan slechts uit schijnbaar onbelangrijke details het fijne te weten te komen. Het prettige is, dat men zich in het waarnemen kan oefenen. Door zich vertrouwd te maken met allerlei verschijningsvormen van het leven; of dat nu hier of elders plaatsvindt; of het de kunst of de politiek betreft; of het met het heden of met het verleden te maken heeft, kortom wanneer het iets betreft dat buiten het eigen patroon ligt, dan wordt een onbekend stuk terrein in kaart gebracht en de persoonlijke opvatting krijgt een ruimere inhoud.

Het is daarom van belang om aan het zelfvertrouwen te werken, omdat het 't eigene van ieder mens bepaalt. Het is iets dat werkelijk met de persoon verbonden is, zodat het niet eenvoudig af te nemen is. Het is de krachtbron waaruit men put als men eigen inzicht, ook als minderheid, tot uitdrukking meent te moeten brengen. Het bepaalt of men zich tegen de stroom, de sleur, kan verzetten, of dat men zich onbewust laat meevoeren. Zelfvertrouwen is dat wat overblijft wanneer alle franje verwijderd is, wanneer alle façades die we zo kunstig om ons heen kunnen bouwen zijn gesloopt. Franje is bijvoorbeeld de wieg waarin we geboren zijn, de afkomst dus. Op zichzelf is die afkomst van grote invloed op hoe men opgroeit, maar ze is niet waardebepalend. Evenzo is het met de uiterlijke kenmerken, zoals onze kleding. Ontegengesteld zal bij een vluchtige ontmoeting de uiterlijke indruk ons afleiden, maar bij een nader contact blijkt schijn zich al gauw van werkelijkheid te onderscheiden. Met onze opleiding is het precies hetzelfde, men wil er nogal eens stand of aanzien aan ontlelen. Maar ook hier gaat het er weer om, of de opleiding een geheel vormt met de persoonlijkheid. In het werk is naast vakkennis, een opgeruimd humeur en een ruime belangstelling evenzeer van belang.

De zelfbewuste mens zal er naar streven om zijn ervaringen tot een zinvol geheel tezamen te brengen. Het is dit geheel dat men heeft opgebouwd dat de levensbeschouwing uitmaakt. Het is de visie van waaruit men leeft. De verbinding tussen de afzonderlijke delen, die het hele samenspel een kern geeft. Een kern van waaruit wordt gehandeld en die richting geeft aan het oordelen.

Het hebben van een levensbeschouwing is niet overdreven of hoogdravend noch is het iets zieligs. Het is het gewone menselijk zoeken naar een eigen weg tussen het belachelijke en het verhevene.

De humanistische levensovertuiging kent daarbij geen zekerheden wel de twijfel. Een twijfel die niet ontmoedigt, maar juist stimuleert. Hoe persoonlijk de levensovertuiging van de humanist ook is gekleurd, voor zijn ervaringen is hij aangewezen op de voor mensen kenbare wereld. Hij staat niet alleen maar is nauw verbonden met andere mensen met hun mogelijkheden en tekorten. Gezamenlijk wordt er gezocht naar een vol en avontuurlijk bestaan. Een uitdagend, spannend en soms gevaarlijk avontuur. Waarin een gecompliceerd verantwoordelijkheidsbesef zich afwisselt met blijde spontaniteit.

Kortom een streven naar harmonie in vormen, gedachten en daden. De oudere generatie heeft in het verleden de strijd om de bewustwording van de arbeiders als groep meegemaakt en het resultaat van de gemeenschappelijke activiteit leren kennen. Wij leven nu in een periode waar de buitenkerkelijken als groep zich — althans in Nederland — haar eigen waarde bewust wordt. Het Humanistisch Verbond heeft daartoe een bijdrage geleverd. Maar een nog omvangrijker en zwaardere taak gaat hier achter schuil. Dat is het wekken van het zelfbewustzijn van ieder mens afzonderlijk. Ook hier kan de levensbeschouwelijke groep een belangrijke functie vervullen, omdat het haar specialiteit is te zoeken naar verbanden en het streven naar een zinvol geheel.

Zij kan weergeven en uitbeelden waar het in ons leven werkelijk om gaat. Want wil men wat aan een levensbeschouwing hebben, dan moet men er iets van zichzelf in kunnen terugvinden.

H. BOSSELAAR

Binnenkort verschijnt de brochure

INVLOEDRIJKEN

Deze brochure bevat een verzameling van reeds gepubliceerde artikelen in het Woord van de Week over enkele belangrijke figuren, die, in de loop der eeuwen, de humanistische gedachten naar voren hebben gebracht. De uitgave is verlicht met foto's en tekeningen. U kunt deze bestellen door storting of overschrijving van f 4,75 op postrekening nummer 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht.

aan onze abonné's

Inning van abonnementsgelden door middel van stortings/overschrijvingskaarten brengt grote voordelen met zich mede.

Ook wij zijn hiertoe overgegaan.

Gebruikt voor de betaling van uw abonnementsgeld 1966, de stortings/overschrijvingskaart die u toegezonden is.

De huichelachtigheid en het fanatisme.

De huichelachtigheid is eigenlijk een ondeugd van de mens doordat hij in een maatschappij leeft. Er zijn hiervoor twee in het oog lopende oorzaken. Enerzijds is de mens het enige dier dat bepaalde gevoelens ten opzichte van zichzelf kan hebben, waardoor het hem mogelijk wordt zijn gewaarwordingen te onderdrukken en spontane, natuurlijke neigingen te verbergen. Dit talent is de bron van grote gedachten zowel als van lage schurkerij. Anderzijds is de mens het enige wezen dat leeft in een samenstel van sociale afspraken en tengevolge hiervan tevens in staat die sociale orde bewust te schenden, door met de mond de waarheid te verdraaien, het geweten te verkrachten of metterdaad de orde te verstoren.

Dit verachtelijke gevoel, dat de mens er toe brengt ondeugd als fatsoen te vermommen, de schurk er toe verleidt zijn zoon de oprechtheid aan te prijzen, de misdaad naar het verborgene verbant, dit gevoel — herhaal ik — is toch één van de waarborgen van de maatschappelijke orde. Want indien de schurk zich trots een schurk en de rover een rover zou noemen, dan was alles verloren. (Dat gebeurde tijdens de Revolutie, toen de Jacobijnen de vrijheid namen zich „dappere rovers” te noemen). Die leugen van de misdaad, die angstvalligheid van de ondeugd, vormen tezamen — naar de gelukkige formule van La Rochefoucauld — het eerbewijs aan de deugd en het ontzag voor de menselijkheid.

Maar het fanatisme bedreigt pas wezenlijk het leven der mens die er aan is overgeleverd, als ook het bestuur van een regering dit het toelaat.

Het fanatisme is een staat van opwinding en razernij, die ontspringt aan een overheersende hartstocht en aan een denkbeeld dat alle andere gedachten verplettert. De razernij kan zich op twee manieren voordoen.

Wanneer de opwinding veroorzaakt wordt door een denkbeeld dat, om ons geheel in beslag te nemen, zich moet toespitsen, dan verwacht en vertoebelt het slechts de geest en het evenwicht van het individu dat er door is gegrepen. De liefde bijvoorbeeld kent haar dwaasheid: maar twee gelieven die verteerd worden door hetzelfde vuur zien de omringende wereld slechts door elkaar heen en hebben nauwelijks behoefte aan anderen. Niettemin kan men wel eens zien dat er gepassioneerden zijn die voorbijgangers of omwonenden overweldigen om te bewijzen wat zij over hebben voor hun geliefde: die liefde was verworden tot fanatisme.

Zo is het niet gesteld met de vurige dorst, die Virgilius het „fanatisme voor het goud” heeft genoemd. Die leeft niet van instem-

ming en bijval, maar van werkelijk goud en opgestapeld bezit, vergaard langs alle wegen van de fortuin, de handel en de misdaad. Heel anders, moet men weer het religieus fanatisme, het veroveringsfanatisme en de gewone vrekigheid beschouwen. Deze hartstochten, deze lust naar profijt, is het overheersende kenmerk van de grote handelssteden van onze tijd. En waar onder zoveel mensen die stikken in hun rijkdom er zo weinigen zijn die zich gelukkig achten, komt dit doordat de middelen, die een man een fortuin kunnen doen verwerven, dezelfde zijn die hem verhinderen ervan te genieten. Maar indien een hartstocht om uit te vieren in de noodzaak komt te verkeren een breed terrein ter beschikking te hebben, zich uit te breiden en te overheersen, dan ontstaan er explosies, dan ontstaat er een epidemie en dan vinden er volksbewegingen plaats. Dit zijn de nationale moeraskoortsen die gebieden en gemeenschappen teisteren: het zijn de politieke en religieuze veroveringsoorlogen.

Er is geen gedachte meeslepender noch een hartstocht begrijpelijker dan die van het geluk in een ander leven — omdat daarbij de eigen liefde verlost wordt door het vooruitzicht van de eeuwigheid. Er is ook geen doller hartstocht te bedenken dan die welke zich baseert op de fictie dat God ons hanteert in zijn daden en veroveringen, in zijn overweldigingen en zelfs in zijn verdrukking van het geweten. Dat is de geheiligde kant van de waanzin die we fanatisme noemen.

Maar indien de mensen elkaar de hals af snijden in naam van een of andere politieke of filosofische idee, wanneer de mensen, om dogma's te verbreiden, alles doen waartoe het religieuze fanatisme zich altijd vermeten heeft, dan is die politiek of die filosofie niet minder een fanatisme, al beperken zij zich tot dit leven. Dit is een waarheid waaraan de wijzen van deze eeuw geen ogenblik twijfelen.

* * *

De rede bevat waarheden die men moet uitspreken alsook die welke men moet verzwijgen.

*

Visioenen bezitten een gelukkig instinkt, zij verschijnen alleen aan hen die er niet onder uit kunnen er in te geloven.

*

De vrome gelooft in de visioenen van anderen, de filosoof alleen in zijn eigene.

*

Wie vier-en-twintig uur voor het merendeel der mensen in zijn recht staat, zal vier-en-twintig uur voor een dwaas gehouden worden.

(vert. P.S.)

lezingen voor de radio

- zo. 23 jan. VARA 9.45 uur: Libbe van der Wal: „Verven met water”.
- ma. 24 jan. AVRO 16.45 uur: D. Roethof-Ensing: „Mensen die vergeten worden”.
- zo. 30 jan. VARA 9.45 uur: C. Cabout: „De boze boeman van de bewegende beelden”.